

Yunus Emre Divanı'nda Şahıs Art Gönderimleri

Personal Art References in Yunus Emre's Divani

Ravza Kaygusuz^{1*}

^{1*} Dr., Bağımsız Araştırmacı,
Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

*Sorumlu yazar/
Corresponding author:
ravzakaygusuz06@icloud.com

Başvuru/Submitted: 04.09.2025
Kabul/Accepted: 06.10.2025

Atıf/Cite as:
Kaygusuz, R. (2025). Yunus Emre
Divanı'nda Şahıs Art Gönderimleri,
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
16(2), 464-473.

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Yunus Emre Divanı'nda şahıs art gönderimlerinin metin içerisindeki kullanım biçimlerini ortaya koymak ve söz konusu şahıs gönderimlerinin işlevini belirlemektir. Araştırmada özellikle şahıs art gönderimlerinin, metin bütünlüğünün kurulmasına, anlamın pekişmesine ve söylemin akışına yaptığı katkılar üzerinde durulmaktadır. Bu sayede Yunus Emre'nin dilinde kişi ilişkilerinin nasıl kurulduğu açıklığa kavuşturulmakta ve Divan'da gönderim olgusuna dair yeni veriler sunulmaktadır.

Yöntem: Bu çalışmada araştırma yöntemine göre Yunus Emre Divanı taranarak şahıs art gönderimlerine ilişkin örnekler tespit edilmiştir. İnceleme sürecinde eserde geçen bütün örnekler çalışmada yer almamıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak dikkat çekici ve temsili nitelikte olan örnekler seçilmiştir. Bu tercih, çalışmanın hem sınırlarını belirlemek hem de konuyu odaklı bir şekilde ele almak amacıyla yapılmıştır. Belirlenen örnekler, kişi zamirleri, işaret zamirleri ve çeşitli göndermelerin metindeki önemi dikkate alınarak sınıflandırılmış; anlam ilişkilerini daha görünür kılmak için başlıklandırma yoluna başvurulmuştur. Ayrıca beyitler günümüz Türkçesine çevrilmiş ve gönderim olgusunun işleyişini açıklamak üzere yorumlanmıştır. Analiz sürecinde hem dil bilimsel hem de edebî bağlam dikkate alınarak şahıs art gönderimlerinin metin içindeki işlevleri de ortaya konulmuştur.

Bulgular: Çalışmada art gönderimlerin farklı şahıs zamirleri üzerinden çeşitlendiği tespit edilmiştir. Birinci teklik şahıs ile yapılanlar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu gönderimler, öncülün tekrarıyla, öncülün yerine aynı anlamı ifade eden bir nitelemeyle ve öncülün yerine zamirin kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca, "ben, bana, benim" gibi biçimler sıkça görülmüştür. İkinci teklik şahıs ve üçüncü teklik şahıs ile ilgili art gönderimlerde de benzer kullanımlar söz konusudur. Bu tür kullanımlar genellikle muhatapla doğrudan iletişim kurma işlevi taşımaktadır. Benzer şekilde birinci çokluk, ikinci çokluk ve üçüncü çokluk şahıslı art gönderimlerde de aynı tür yapılar görülmüştür.

Sonuç: Genel olarak şahıs art gönderimlerinin, Divan'da zamirler, öncül tekrarları ve nitelemeler aracılığıyla kurulduğu saptanmıştır. Ayrıca beyitlerin çoğunda bu gönderimlerin nasihat, yol gösterme ve muhatapla bağ kurma işleviyle kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Özgünlük: Daha önce genellikle edebî, tasavvufî ve tematik yönlerden değerlendirilen Divan, bu çalışmada dil bilimsel bir bakışla incelenmiş; şahıs art gönderimleri belirlenerek şahıs türlerine göre sınıflandırılmıştır. Böylece, Yunus Emre'nin dil kullanımının metinsel bütünlük ve anlam ilişkileri açısından özgün yönleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şahıs art gönderimi, art gönderim, bağdaşıklık, Yunus Emre.

Abstract

Aim: The aim of this study is to reveal the usage patterns of personal after references in the text in Yunus Emre Divan and to determine the function of these personal after references. In the study, especially the contributions of personal after references to the establishment of text integrity, the reinforcement of meaning and the flow of discourse are emphasised. In this way, it is clarified how personal relations are established in Yunus Emre's language and new data on the phenomenon of reference in Divan are presented.

Method: In this study, according to the research method, Yunus Emre Divan was analysed and examples of personal after references were determined. During the examination process, not all examples in the work were included in the study. In accordance with the purpose of the study, remarkable and representative examples were selected. This preference was made in order to both determine the limits of the study and to address the subject in a focussed manner. The selected examples were categorised by taking into account the importance of personal pronouns, demonstrative pronouns and various references in the text and titling was used to make the meaning relations more visible. In addition, the couplets were translated into contemporary Turkish and interpreted to explain the functioning of the referential phenomenon. In the process of analysis, the functions of personal after-references in the text were also revealed by considering both the linguistic and literary context.

Results: In the study, it has been determined that the post-references are diversified through different personal pronouns. Those made with the first person singular were used extensively. These references are realised by repeating the antecedent, by using a qualification expressing the same meaning instead of the antecedent and by using the pronoun instead of the antecedent. In addition, forms such as 'I, me, mine' were frequently seen. There are similar usages in the second person singular and third person singular articles. Such uses usually have the function of direct communication with the addressee. Similarly, the same type of structures were observed in the first person plural, second person plural and third person plural articles.

Conclusion: In general, it has been determined that personal after references are constructed through pronouns, antecedent repetitions and qualifications in Divan. In addition, it is noteworthy that in most of the couplets, these references are used with the function of giving advice, guiding and establishing a bond with the addressee.

Originality: The Divan, which was generally evaluated in terms of literary, mystical and thematic aspects, has been analysed from a linguistic perspective in this study; the personal art references have been determined and classified according to the types of person. Thus, the original aspects of Yunus Emre's language use in terms of textual integrity and meaning relations were revealed.

Key Words: Person after reference, after reference, cohesion, Yunus Emre.

Giriş**Bağdaşıklık**

Türkçe Sözlükte¹ dil bilim olarak bağdaşıklık “cümle dizilerinin metin olmasını sağlayan, dil öğeleri arasındaki mantıksal ve anlamsal bütünlüğü oluşturan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü” şeklinde tanımlanmaktadır. Yani bir metni meydana getirebilmek için birtakım öğelerin, aralarında çeşitli ilişkilerle bağlarının bulunması gerekmektedir.

Halliday ve Hasan bağdaşıklığı, bir metin içerisinde yer alan unsurun tanımını veya açıklamasını diğer başka bir unsura bağlayarak metin içerisindeki anlamı sağlamak (1976, s. 4) olarak açıklamışlardır.

Demirci ise bağdaşıklığı, metni oluşturan kelimelerin, çekim eklerinin, kelime gruplarının ve cümlelerin belli bir mantık ve anlam ilişkisi içerisinde bulunması şeklinde ifade eder. Bir metni oluşturan dilsel yapılar; biçimbilimsel (morfolojik), sözcüksel (leksikal) ve sözdizimsel (sentaktik) bakımdan uyumlu olmak zorundadır. Bağdaşıklık, bir bakıma metnin yüzey yapısını ilgilendiren bir düzeydir; bu sebeple dil bilimsel bütünlük bağdaşıklıkla temsil edilir (2014, s. 219).

Karataş'a (2008) göre bağdaşıklık hem metnin çözümleme sürecinde hem de oluşturulma sürecinde başvurulması gereken ölçütlerden biridir. Dolayısıyla bir metni çözümlemek için öncelikle onun anlam ağını görebilmek gerekir. Bu bağdaşıklık öğeleri (gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, vb.) cümleler ve paragraflar arasındaki ilişkileri açığa çıkarır. Eğer bu unsurlar yoksa okuyucu parçaları birbirine birleştiremez. Bu durumda ise metin kopuk, dağınık ve anlamı belirsiz hâle gelir. Bu yüzden ki bağdaşıklık, metni bir bütün olarak kavrayabilmenin en temel koşuludur.

Cümlelerin bir araya gelip anlamlı bir bütün oluşturabilmesi için yalnızca tek tek sözcüklerin varlığı yetmez. Bu sözcüklerin kök, ek, biçim birim gibi dil öğeleriyle uyumlu bir biçimde kullanılması gerekir. Yani bağdaşıklık, biçim birimsel unsurların cümleler arasında doğru ilişkiler kurmasını sağlayarak metnin anlamını destekleyen bir işlev görmektedir.

Onursal (2003) da bir yazının ardı ardına sıralanmış tümceler olmaktan çıkarak “metin” niteliği kazanabilmesi için, içinde bazı bilgilerin ve öğelerin yinelenmesi gerektiğini vurgular. Bu yinelenme gerçekleşirken aynı zamanda söz konusu konunun da bir sonuca bağlanması için ilerlemesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için metne yeni öğelerin ve yeni bilgilerin katılması zorunludur açıklamasını yapmıştır.

Metinde bağdaşıklık, sadece biçim birimlerin düzenli işleyişiyle değil, aynı zamanda dilin tüm kelime türlerinin (isimler, sıfatlar, zamirler, bağlaçlar vb.) yapısal uyumuyla sağlanmaktadır. Bu noktada özellikle zamirler önceye veya

¹ <https://sozluk.gov.tr/>

sonraya gönderim yoluyla isimler ve birçok dil unsuruna atıfta bulunarak cümleler arasında bağ kurarlar. Dillerde genellikle önceye gönderim daha yaygınken, sonraya gönderim daha az tercih edilir. Önceye gönderimde “Ahmet Ayşe ile evlendi çünkü o, onu seviyordu”, sonraya gönderimde “O, onu sevdiği için Ahmet, Ayşe ile evlendi” örnekleri verilebilir (Demirci, 2014, s. 219). Dolayısıyla biçim birimsel unsurların metindeki düzenleyici rolü, sözcük türleri ve gönderim ilişkileriyle birleşerek bağdaşıklığı oluşturan temel mekanizmaları meydana getirir.

Gönderim

Bir cümlede yer alan dil unsurunun kendisinden önce ya da sonra gelip kendisini işaret eden unsurla anlam bağıntısının olmasına gönderim denmektedir (Günay, 2017, s. 61).

Her dilde bazı öğeler vardır ki bunlar gönderim yapabilme yeteneğine sahiptir. Bu tür öğeler kendi başlarına bağımsız bir anlam taşımaz; anlamlarını ancak metindeki başka bir unsurdan alırlar. Gönderim bir anlamsal ilişki olduğu için, gönderim ögesinin, yer aldığı dilsel birimin yapısıyla birebir uyumlu olması gerekmez. Önemli olan, gönderimi yapan öge ile gönderimde bulunan öge arasındaki anlamsal bağlantının kurulmasıdır (Halliday ve Hasan, 1976, s. 31-32).

Metinsel gönderim, gönderim ögesinin anlamını metinde kendisinden önce ya da sonra yer alan bir birimden almasına göre ikiye ayrılmaktadır: Art gönderim ve ön gönderim. Gönderim ilişkisi içerisinde bulunan cümlelerin konumları kimi zaman art gönderimsel veya ön gönderimsel olabildiği gibi, bazı durumlarda eş gönderimsel de olabilir. Türkçenin eklemeli yapısı, gönderim öğelerinin ekler aracılığıyla farklı işlevler kazanmasına da imkân tanır. Örneğin, ilgi eki genellikle iyelik ekleriyle bağlantı kurarken, kimi zaman durum ekleriyle de aynı bağı kurabilmektedir. Bu tür kullanımlar, Türkçede sistemli bir tümce akışının varlığını ortaya koymaktadır (Tokay, 2018, s. 55).

Halliday ve Hasan (1976) gönderimi yalnızca metin içerisinde yer alan bir unsur olarak değerlendirmezler. Onlara göre, gönderimin iki ana türü vardır: Dış gönderim ve iç gönderim. Dış gönderim durumsal bağlamdan kaynaklanan bir gönderim çeşididir; iç gönderim ise metin içerisinde gerçekleşen gönderimlerdir. Bunun dışında iç gönderimin de kendi içerisinde alt başlıkları mevcuttur: Art gönderim ve ön gönderim. Art gönderimde gönderimin yönü metin içinde önceki bir birime doğrudur; yani önceki ögeye atıfta bulunur. Ön gönderim ise gönderimin yönü metin içinde sonraki bir birime doğrudur; yani henüz gelmemiş bir ögeye gönderme yapar.

Ön Gönderim (Cataphore)

Ön gönderim, metin içerisinde henüz açıklanmamış veya ayrıntılandırılmamış bir ögeye yapılan göndermedir. Yani önce ön gönderim unsuru verilir, ardından bu unsur ilerleyen cümle ya da dizelerde tamamlanır. Örneğin, “Ben işe gidiyorum, döndüğümde bu bitmiş olsun. Ödevini güzelce yap” ifadesinde bu işaret zamiri, ikinci cümlede açıklanan “Ödev” unsuruna ön gönderimde bulunmaktadır.

Ön gönderim, art gönderime kıyasla daha seyrek kullanılmaktadır. Çünkü genellikle metinde önce bilgi verilir, daha sonra ona dönülerek gönderim yapılır (art gönderim). Art gönderimde gönderim öğeleri arasındaki söz dizimsel mesafe uzun olabilmektedir. Buna karşılık ön gönderimde, gönderimde bulunulan unsur okuyucunun zihninde henüz somut bir anlam oluşturmadığı için, öğeler arasındaki bağ zayıf kalır (Balyemez, 2011, s. 95).

Bu durum, metin akışında bir süreliğine belirsizlik yaratabilir ve okurun zihninde “hangi unsurdan söz ediliyor” sorusunu uyandırabilir. Dolayısıyla ön gönderim, art gönderim kadar yaygın ve işlevsel değildir; fakat kullanıldığı yerlerde metne merak ve beklenti katması bakımından dikkate değerdir.

Art Gönderim (Anaphora)

Art gönderim, Yunancada “yeniden söz etmek” anlamında olan *αναφορά* (anafora) kelimesinden gelmiştir (Çelte, 2008, s. 10).

Bir metin içerisindeki bir unsurun kendisinden önce söylenmiş öğeleri temsil etmesi art gönderime örnektir (Uzun, 2016, s. 27). Yani bir cümlede veya metinde daha önce verilmiş bir ögeye (kişi, nesne, olay, durum) daha sonrasında tekrar dönülmesi, yani o ögenin yeniden anımsatılmasıdır. Bu tür gönderimler genellikle zamirlerle sağlanmaktadır. Çünkü dilin ekonomisine katkı sağlayan unsurlardan birisi de zamirlerdir. Örneğin, bir metinde “Ali geldi, O çok yorgundu” denildiğinde, ikinci cümledeki “O” zamiri Ali’ye art gönderimde bulunmaktadır. Buradaki işlev sadece tekrarları önlemek değildir; aynı zamanda anlatımı daha akıcı, anlaşılır ve düzenli hale getirmektir. Dolayısıyla Ali ismini sürekli tekrarlamak yerine bir zamirle karşılamak hem zihinsel yükü azaltır hem de dildeki ekonomiyi sağlar.

Korkmaz’a (2017) göre zamirler, adların yerini tutar ve nesnelere işaret eder; ancak adlardan farklı olarak, kendi başlarına belirli bir anlam taşımazlar. Örneğin, “orada” zamiri, yalnızca adla olan bağlantısı üzerinden anlam kazanmaktadır. Metnin uzunluğu genişledikçe ve metne yeni kişiler, olaylar dahil oldukça metnin okuyucusunun zamire yüklediği anlam da silikleşecektir. Bundan ötürü metne yeni zamirlerin dahil edilmesi “dikkat odağı”nın yenilenmesi

gerekir. Çünkü metnin başına dönüp yeniden okuma, okuyucuyu zorlayacağı için zamirin veya zamiri karşılayan kişi, nesne gibi unsurların yeniden metne dahil edilmesi şarttır (Balyemez, 2010, s. 139).

Art gönderimler aynı zamanda cümle içerisinde bulunan ögeye referans niteliği sağlamaktadır. Her art gönderim referans olabileceği gibi her referans art gönderim olmamaktadır. Örneğin; “Yunus sözünü tuttu ve O sözünden hiç dönmedi” cümlesinde “O” Yunus’a art gönderim sağlayan ve Yunus isminin referansı olan bir zamirdir. Ancak “Ali çok çalıştı. Yeni projesi gerçekten başarılı” denildiğinde “yeni projesi” ifadesi Ali’ye referans vermektedir. Bu bir art gönderim değildir; çünkü Ali’nin daha önce sadece çalıştığı söylenmiş ve “Ali” adı ilk kez geçmiştir. “Yeni projesi” ifadesiyle yapılan gönderimde ise metindeki Ali ögesi tekrar edilmemekte; yalnızca Ali’ye işaret etmektedir.

Yunus Emre ve Divan’ındaki Art Gönderimler

Yunus Emre, 13. yüzyılın sonları ve 14. yüzyılın başlarında yaşamış, Eski Anadolu Türkçesinin en önemli şairlerindendir. Tasavvufi edebiyatın önde gelen temsilcilerindendir. Hocası Tapduk Emre’nin yanında yetişmiş, onun dergâhında tasavvuf terbiyesi almıştır. Şiirlerinde hoşgörü, kardeşlik, sevgi ve insan merkezli bir anlayış hâkimdir. Divan’da sık sık kendi adını zikretmiş, kendisine “âşık, miskin, günahkâr” gibi sıfatlar vermiştir.

Divan’da yer alan art gönderimler, metnin akışını sağlayan temel unsurlardan birisidir. Bunlar kimi zaman şahıs zamirleriyle kimi zaman özel adların tekrarıyla kimi zaman da başka dil unsurlarıyla gerçekleşmektedir.

Çalışmaya esas konu olan, Yunus Emre Divanı’nda yer alan şahıs art gönderimleri tespit edilmiş fakat tüm örnekler çalışmaya dahil edilmemiştir. Tespit edilen bu gönderimler, birinci, ikinci ve üçüncü şahıslara yönelik tekrar eden göstergeler, nitelemeler ve adılar üzerinden kurulan gönderim türleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Ancak çalışmanın kapsamı şahıs merkezli tutulmuş olsa da şahıs dışı kimi gönderimlerin de bu yapı içinde anlam sürekliliğine katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Örneğin, *Kullarına va‘deyledi yarınki gün görnem didi, Ol dostların sevindiği yarınım bugündür didi* (562/7) beytinde, “yarınki gün” ifadesiyle Tanrı’nın kullarına vaat ettiği metafizik bir zaman dilimine gönderimde bulunulmakta, bu gönderge ikinci mısra da “yarınım” şeklinde tekrar edilerek aynı kavrama gönderim yapılmaktadır. Buradaki art gönderim doğrudan şahısla ilgili olmasa da benliğin (1. tekil şahsın) özlem ve muradının gerçekleştiği zamanı işaret ederek şahsın anlam sürecine katkı sağlamaktadır. Bu tür örnekler, şahıs gönderimlerinin sınırlı kalmadığını, zaman, kavram ve değerler üzerinden de şahısla ilişkili göndergeler kurulabileceğini göstermektedir. Ancak bu yapıların sınıflandırılması ayrı bir çalışma kapsamında ele alınmalıdır.

Yunus Emre Divanı’nda art gönderim yalnızca şahıs zamirlerinin veya özel adların tekrarıyla ibaret değildir; metinler arası bağdaşıklık kurmak üzere aynı göndergeye yönelik farklı dilsel birimlerin birlikte kullanıldığı çok katmanlı yapılar da dikkate değerdir. Örneğin, *İy pādīshāh iy pādīshāh uş ben beni virdüm saña, Genc ü hāzīnem kāmısı sensün benim öñdin soña* (562/1) beytinde; aynı göstergenin tekrarıyla yapılan (iy padişah) art gönderimin yanı sıra, göstergeyi tanımlayan zamir (sensün) ve değer yükleyen niteleyici ifadeler (genc ü hazine) birlikte kullanılmıştır. Bu gibi örnekler, art gönderim türlerinin metinde çoğu zaman iç içe geçtiğini ve anlam sürecine birlikte katkı sağladığını göstermektedir.

Aynı zamanda Divan’da art gönderim incelemelerinde, göstergelerin biçimsel yapısı ile anlam boyutu arasında bazen farklılıklar gözlemlenmektedir. Özellikle Yunus Emre Divanı gibi metinlerde, bir gösterge biçimsel olarak tekil görünmesine rağmen, anlam açısından çoğul veya genel bir topluluğa atıfta bulunmaktadır: *Mālik eydür hey hey şamu korbubanı ditrer kamu Tanrı buyruğın tutmayan anda bişe biryān ola* (563/5). Bu tür durumlar, art gönderim analizinde yalnızca sözcüğün biçimsel şahıs ve sayı özelliklerine değil, aynı zamanda anlam ve bağlam düzeyine de dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, analizlerde hem biçimsel hem de anlamsal düzeyde değerlendirmenin yapılması, metnin göndergesel ilişkilerinin doğru ve kapsamlı şekilde kavranmasına destek olacaktır.

Birinci Teklik Şahıslı Art Gönderim

Divan’da birinci teklik şahıs olan “benüm, bana” (yönelme hali) şeklindeki kullanımlar art gönderim şeklinde yer almaktadır. Bazen aynı öncülün tekrarı (bana-bana) bazen öncülün yerine onu tanımlayacak, ona işaret edecek bir niteleme (bana-aslum) bazen de öncül yerine zamir kullanımıyla (Yunus-bana) art gönderim sağlanmıştır.

Öncülün tekrarı ile oluşlar:

İki cihân zindānısa gerek bana bostān ola

Ayruş bana ne gam gussa çün ‘ināyet dostdan ola (559/1).

“Dünya ve ahirette sıkıntı varsa, bana bu cennet olur, dosttan gelen lütuf sayesinde bana ne keder ne üzüntü kalır”

Öncül: Bana

Art gönderim: Bana

*Kimün ki renci varısa derdine dermân istesün
Kesdi benüm bu rencümü derman oldı bu derd bana (563/2).*

“Kimde bir eziyet varsa derdine derman arasın; benim derdimi sona erdirdi, bu dert bana derman oldu”

Öncül: Benüm

Art gönderim: Bana

İki beyit de birinci tekil şahsa yönelik art gönderimin farklı biçimlerini göstermektedir. Benim ve bana, biçim olarak farklı zamir türleri olsa da her ikisi de aynı birinci tekil şahsı işaret eder; bu nedenle art gönderimde, farklı dil bilgisel işlevlerle (ilgi ve yönelme) aynı kişiye yapılan gönderim olarak değerlendirilebilir ve böylece metinde kişinin farklı boyutlarının vurgulanmasına katkı sağlar.

*Tek ben degilem ‘âşık ol ma’şûk nazarında
‘İşk yolına cân fidi benüm gibi sâd-hezâr (576/6).*

“O sevgili gözünde tek âşık olan kişi ben değilim; aşk yolunda benim gibi canını feda eden yüz binlerce kişi var”

Öncül: Ben

Art gönderim: Benüm gibi

Beyitte öncül “ben” zamiridir ve şair kendisini aşk yolunda canını feda eden biri olarak sunar, fakat hemen ardından “benim gibi” ifadesiyle art gönderim yaparak kendi konumunu tekillikten çoğul bir anlama taşır. Bu yapı yalnızca kendisini örnek vermekle kalmaz, aynı zamanda benzeri çok sayıda âşık olduğunu ima eder; yani art gönderim hem kişisel deneyimi hem de genel bir durumu bir araya getirir. “Gibi” edatıyla pekiştirilen bu tekrar hem mecazi bir benzetme işlevi görür hem de öncülün önemini vurgular.

➤ Öncül yerine aynı anlamı ifade eden bir niteleme ile oluşunlar:

*Kaf tağı zerrem degül ay u güneş bana kul
Aşlum Hâkdur şek degül mürşiddür Kur’ân bana (565/2).*

“Kaf dağı zerrem değil, ay ve güneş bana kul; Aslım Hak’tır, şüphe yok, rehberim Kur’andır”

Öncül: Bana

Art gönderim: Aslum

Beyitte birinci teklik zamir olan “bana” ile (benim) “aslım” ifadeleri birbirine art gönderimdir. “Aslum” ifadesiyle 1.teklik zamirin ilgi hal eki almış şekli olan “benim” ifadesi kullanımdan düşerek yalnızca iyelik eki alan “aslım” ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla art gönderim zamir değil, adıl değeri taşıyan bir ad üzerinden sağlanmıştır. Bu tür kullanımlar Yunus Emre’nin bireysel benliğini farklı açılardan yansıtmaya yoludur.

➤ Öncülün yerine ona gönderimde bulunan zamirin kullanılmasıyla oluşunlar:

*Yûnus kabre vardukda Münker-Nekir geldükde
Bana su’âl şordukda dilüm döne mi yâ Rab (567/5).*

“Yunus kabire girdiğinde Münker ve Nekir (melekleri) geldiğinde, bana soru sorduklarında dilim döner mi Ya Rab?”

Öncül: Yûnus

Art gönderim: Bana

Beyitte şair önce kendisini Yunus adıyla üçüncü tekil şahıs gibi zikreder; ardından “bana” zamiriyle birinci tekil şahsa geçiş yapar. Bu durum şiirde özne (şahıs) kaymasının bir örneği olup birinci teklik kişiye art gönderim oluşturmuştur. Böylece Yunus hem kendi gözüyle hem de dıştan bakarak Tanrı’ya yakarıştaki bulunur”

İkinci Teklik Şahıslı Art Gönderim

Divan’da ikinci teklik şahıs olan “seni, sensin, senün, seni, sana” şeklindeki kullanımlar beyitlerde art gönderim olarak yer almaktadır. Bazen aynı öncülün tekrarı (sen(süz)-sen(sün), bazen de öncül yerine zamir kullanımıyla (âşuk-senin) art gönderim yapılmıştır.

➤ Öncülün tekrarı ile oluşunlar:

*Sensüz yola girürisem çârem yok adım atmağa
Gevdemde kuvvetüm sensin başum götürüp gitmege (556/1).*

“Sensiz yola girersem bir adım atmaya bile çarem yok. Gövdemdeki bütün kuvvet sensin, başımı alıp gitmeye ancak seninle gücüm yeter”

Öncül: Sen(süz)

Art gönderim: Sen(sin)

*Bir kez yüzün gören senün ömrince hiç unutmaya
Tebihî sensin dilinde ayruk nesne eyitmeye (558/1).*

“Senin yüzünü bir kez gören ömrü boyunca hiç unutamaz, (O kişinin) dilinde zikrettiği sensin, başka hiçbir varlığı dile getirmez”

Öncül: Senün

Art gönderim: Sensin

*N'ider 'aşık hânûmânı sensüz cihânı yâ cânı
İki cihân fidâ saña kimsene gümân dutmaya (558/10).*

“Aşık sensiz dünyayı, evi barkı, canı neylesin, iki dünya sana feda olsun, kimse şüphe duymasın (varlığından)”

Öncül: Sensüz

Art gönderim: Sana

Beyitlerde yer alan art gönderim, 2. teklik şahıs zamiri “Sen” ile yapılmıştır. Her iki zamirin gönderdiği varlık Allah'tır; ikinci beyitlerde de “sen” zamiri kullanılarak, zamir tekrarı yoluyla birinci beyitlerdeki zamire art gönderim sağlanmıştır.

➤ Öncülün yerine ona gönderimde bulunan zamirin kullanılmasıyla oluşanlar:

Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir

Gönlü gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser (575/5).

“Yunus sen şimdi Allah'a yakın ol; gece gündüz gönlünü Allah'a ver; gönül gözü (kalp) görmedikçe baş gözü (göz) görmeyecek”

Öncül: Yûnus

Art gönderim: Sen

Beyitte şair, önce kendi adını zikrederek söze başlamaktadır. Hemen ardından da *sen* şeklinde kendisine art gönderim yapıp bu söylemi pekiştirmektedir. *Yunus* öncülüyle hem kendisine hem de okuyucuya yönelik öğüt dilini güçlendirerek kalbin tümüyle Allah'a adanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ko ölmek endişesin 'âşık ölmez bâkîdür

Ölmek senün neñ ola çün cânun İlâhîdür (581/1).

“Ölmek kaygısını bırak; âşık ölmez, bakidir. Senin canın Allah'tan geldiği için ölmek senin için ne ifade eder ki”

Öncül: Âşık

Art gönderim: Senün

Beyitte âşık öncülü üzerinden “ölmek senün nen ola” şeklindeki ifadede bulunan “sen” zamiriyle yeniden âşık kişisine gönderim sağlanmaktadır. Ölümün bir yok oluş değil; geldiği kaynağa yani Allah'a dönüş olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla âşık için ölmek bir ayrılık değil, kavuşmadır.

İy dost seni severem cân içre yirün vardur

Dün-gün uyumaz oldum 'acâyib hâlüm vardur (596/1).

“Ey dost! Seni severim; canımın içinde senin için bir yer vardır. Gece gündüz uyuyamaz oldum; bende hayret verici bir hâl vardır”

Öncül: İy dost

Art gönderim: Seni

Beyitte yer alan “ey dost” ifadesi bir öncüdür. Hemen arkasından gelen “sen” zamiri de o dost kişisini nitelemektedir ve dost unsurunun art gönderimidir. Bu yapı, hitabı (ey dost) güçlendirdiği gibi muhatabı da odakta tutmaktadır.

Üçüncü Teklik Şahıs Art Gönderim

Divan'da üçüncü teklik şahıs olan “andan”, “anı”, “ana” ve dönüşlülük zamiri olan “kendözin” şeklindeki kullanımlar art gönderim şeklinde yer almaktadır. Bazen aynı öncülün tekrarı (Mustafa-Mustafa) bazen öncülün yerine onu tanımlayacak, ona işaret edecek bir niteleme (Azrail-O heybet) bazen de öncül yerine zamir kullanımıyla (Yunus-ana) art gönderim yapılmıştır.

➤ Öncülün tekrarı ile oluşanlar:

Yirün gögün şafası Muştafâ'dur

Kamu 'ahdün vefâsı Muştafâ'dur (631/1).

“Yerin ve göğün huzuru Hz. Muhammed Mustafa’dır; bütün yeminlerin sadakati Hz. Muhammed Mustafa’dır”

Öncül: Muştafâ

Art gönderim: Muştafâ

Beyitte Mustafa özel adı iki defa yinelenmiştir. İlk kullanım öncül, sonraki kullanım ise art gönderimdir. Buradaki art gönderim, zamirle değil, adın doğrudan tekrar edilmesiyle sağlanmış; bu tekrar hem metin içi bağdaşıklık sağlamış hem de Hz. Peygamber’in yüceliğini vurgulamak amacıyla söylemi güçlendirmiştir.

➤ Öncülün yerine aynı anlamı ifade eden bir niteleme ile oluşanlar:

Çün Azrâil’i ne tuta aşşı kılmaz ana-ata

Kimse döymez o heybete halkdan meded irmez ola (560/2).

“Azrail’i kim engelleyebilir, anadan babadan fayda gelmez, çünkü o heybete kimse direnemez, insandan yardım ulaşmaz”

Öncül: Azrail

Art gönderim: O heybete

Bu beyitteki art gönderim “Azrail” ve “o heybete” ifadeleri arasında kurulmuştur. Azrail ölüm meleği olarak tekil ve belirli bir varlığı ifade eder. “O heybete” ifadesi, Azrail’in taşıdığı ağır, saygın ve korkutucu nitelikleri simgelemektedir.

Dîn ü millet şorarsaň ‘âşıklara dîn ne hâcet

‘Âşık kişi harâb olur ‘âşık bilmez dîn diyânet (572/1).

“Âşıklara din ve millet ne diye sorarsan, âşıklara din ne gerek? Âşık olan kişi harap olur, âşık din ve diyaneti bilmez”

Öncül: Âşık kişi

Art gönderim: Âşık

Beyitteki ilk mısırda yer alan “âşıklara” ifadesiyle konu ortaya konmuştur. Ardından beyitte yer alan öncül ise “âşık kişi” olarak nitelenen isimdir. Bu unsura art gönderim yapan kelime ise yine aynı adın yinelenmesiyle oluşan “âşık” art gönderimidir. Bu sayede metin içi bağdaşıklık sağlanmış ve anlam pekiştirilmiştir.

➤ Öncülün yerine ona gönderimde bulunan zaminin kullanılmasıyla oluşanlar:

Ayrık bize yaş eylemez gönlümüzi pas eylemez

Hak’dan gelen görklü avaz andan gelen ündür bana (561/2).

“Başkasının bize yas tutması ya da gönlümüzü kirletmesi mümkün değildir; Haktan gelen mübarek ses, (işte) ondan gelen o ses bana (ulaşır)”

Öncül: Hakdan

Art gönderim: Andan

Beyitte *Hak* ifadesi yaratıcıyı temsil etmekte ve gösterişli sesin *O’ndan* yani yaratıcıdan gelen ses olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Hak göstergesi onu tanımlayan “andan” şeklinde bir adla tanımlanmıştır.

Yûnus sana tutdı yüzün unıtdı cümle kendözin

Cümle sana söyler sözün (sensün) söz söyleden bana (562/5).

“Yunus yüzünü sana yöneltti kendisini hepten unuttu, sözün hepsini sana söyler, bana söz söyleten sensin”

Öncül: Yunus

Art gönderim: Kendözin

Beyitte yer alan *Yunus* ve *kendözin* ifadeleri arasında art gönderim ilişkisi mevcuttur. Yunus’un benliğinden vazgeçip Tanrı’ya yönelmesi anlatılırken *Yunus* adı açık şekilde anılarak, *kendözin* dönüşlü zamiriyle aynı gönderge (Yunus) yeniden anılmıştır. Bu kullanım hem şahıs ögesinin metin içi tutarlılığını sağlar hem de okuyucuda yazarın benliğine ve şahsına dair bir bağlantı kurar.

Toprak, Türkçenin tarihî ve çağdaş dönemlerinde dönüşlülük zamiri olarak *kendi* ve *öz* sözcüklerinin kullanıldığını, bu zamirlerin Eski Türkçeden itibaren yazılı kaynaklarda yer aldığı, ancak dönemler arasında kullanım sıklıklarının farklılık gösterdiğini ifade etmiştir (2016, s. 588). Yunus Emre’nin beyitlerinde “kendi” zamininin kullanımı, Toprak’ın belirttiği bu sürekliliği yansıtarak, şahıs art gönderimi bağlamında hem anlamsal hem de metinsel bir işlev görmektedir.

Yûnus senün kulun durur bellü bilürsin sen anı

Ke söyleyenler söylesün ne yapışur dilden aña (564/8).

“Yunus senin kulundur sen onu açık bir şekilde bilirsin; bırak söyleyenler (dilediğini) söylesin, dilden çıkan söz ona ne zarar verir?”

Öncül: Yunus

Art gönderim: Anı

Beyitte *Yunus senin kulundur* ifadesiyle Yunus, Tanrı'ya teslim olmuş bir kul olarak tanımlanmıştır. Devamındaki *bilirsin sen onu* şeklindeki söylemle, aynı gönderge bu kez üçüncü teklik şahıs zamiri “onu” aracılığıyla yeniden zikredilmiş; böylece Yunus’a Tanrı üzerinden bir art gönderim yapılmıştır.

Yûnus dañı aşık şaña göster dîdârûñı aña

Yârûm dañı sensin benüm ayruk dîdârûm yok durur (597/7).

“Yunus da sana aşıktır, ona yüzünü göster; (çünkü) benim sevgilim sensin, senden başka bir sevgilim yoktur”

Öncül: Yûnus

Art gönderim: Aña

Beyitte Yunus doğrudan Allah’a seslenerek kendi ismini öncül olarak vermektedir. Yunus kendi nefisini âşık kimliğiyle tanımlamakta ve Allah’tan ona (yani kendisine) didarını göstermesini dilemektedir. Kendisinden bahsederken “ona” şeklinde sanki başkasından bahseder gibi 3. tekil şahıs olarak arzusunu dile getirmektedir.

Birinci Çokluk Şahıslı Art Gönderim

Divan’da birinci çokluk şahıs olan “bizden”, “bizüm” şeklindeki kullanımlar art gönderim olarak beyitlerde yer almaktadır. Aynı öncülün tekrarı (Biz-Biz) şeklindeki kullanımlarına rastlanmıştır.

➤ Öncülün tekrarı ile oluşanlar:

Bize bizden ulular hulk-ı latîf huylular

Ol eyü ‘amellüler haber böyle dir gider (583/3).

Bize bizden yakın olanlar, (bizim içimizden olan büyükler) nazik ve güzel yaratılışlı huylular, onlar iyi davranışları olanlar, haber verir, böyle der ve giderler”

Öncül: Bize

Art gönderim: Bizden

Beyitte yer alan “bize” öncülünün art gönderimi “bizden” unsurudur. Bu gönderimle aynı göndergenin anlamı genişletilerek aidiyet ve içtenlik vurgusu yapılmıştır. Genel olarak ise “bize bizden ulular” ifadesi hem topluluğa aidiyeti hem de önderlik vasfını ortaya koyar. Çünkü önderlik, yalnızca uzak bir figür olarak değil, topluluğun kendi içinden çıkan bir rehber olarak algılandığında gerçek güç kazanır. Dolayısıyla bu ifade, liderliğin somut, örnek alınabilir ve toplulukla ilişkili bir nitelik taşıdığını vurgulamaktadır. Art gönderim (bizden) ifadesi de bu yakınlık ve aidiyet pekiştirmektedir.

Bizüm hâlümüzden bilen kimdür ‘ışka münkir olan

Bizüm sevdüğümüz Hakk’dur bu halka göz ü kaç gelür (626/5).

“Bizim halimizi anlayan kimdir? Aşka inanmayanlar bunu bilmez; bizim sevdiğimiz gerçek aşk, Hakk’tır. İnsanlar bu halka (topluluğa) dikkatle bakar”

Öncül: Bizüm

Art gönderim: Bizüm

Beyitte yer alan “bizüm halümüzden bilen kimdir?” ifadesinde öncül “bizüm” unsurudur. Yani muhatap olarak bir topluluğu ifade eder. Ardından “bizüm sevdüğümüz” ifadesiyle yine “bizüm” zamiri kullanılarak art gönderim sağlanır. Bu kullanım hem metin içi bağdaşıklığı sağlar hem de topluluğun aidiyetini ve ortak deneyimini vurgular.

İkinci Çokluk Şahıslı Art Gönderim

Divan’da ikinci çokluk şahıs olan “siz” şeklindeki kullanım art gönderim olarak beyitte yer almaktadır. Öncül yerine ona art gönderimde bulunan (Dertlüler-Siz) şeklindeki kullanımına rastlanmıştır.

➤ Öncülün yerine ona gönderimde bulunan zaminin kullanılmasıyla oluşanlar:

Geliñ hey dertlüler geliñ bu derdümden siz de aluñ

Dertlü bilür dertlü hâlin yâ dertsüzler bunda neyler (613/2).

“Gelin ey dertliler gelin, bu derdimden siz de pay alın. Ancak dertli olan dertlinin halini anlar. Ya dertsizler burada ne yapar?”

Öncül: Dertlüler

Art gönderim: Siz

Beyitteki öncül dertliler olarak belirlenmiştir ve hitap edilen topluluk buradaki ilk göndergedir. Ardından art gönderim “Siz” ikinci çoğul zamiriyle sağlanmıştır. Bu, öncülün yerine geçerek hitabı sürdürür ve okuyucuda topluluğa

doğrudan seslenme etkisini pekiştirir. Beyit içerisinde “dertlü bilür dertlü halin” şeklindeki cümlede dertlü/dertlü şeklinde art gönderimler de mevcuttur ancak bu başlıklandırma içine o art gönderim girmediği için değerlendirilmemiştir.

Üçüncü Çokluk Şahıs Art Gönderim

Divan’da üçüncü çokluk şahıs olan “anlar, bunlardur, bunlar, bu dördü” şeklindeki kullanımlar art gönderim olarak değerlendirilmiştir. Öncül yerine ona art gönderim yapan (İzzet ü erkan-Bunlardur), öncül yerine onu niteleyen (‘Ömer ü ‘Osmân ‘Alî Muştâfâ-Bu dördü) şeklindeki kullanımları tespit edilmiştir.

➤ Öncülün yerine ona gönderimde bulunan zamirin kullanılmasıyla oluşanlar:

‘İzzet ü erkân kamusı bunlardur dünyâ sevgüsü

‘İşkdan haber eyitmesün kim dünya ‘izzetin seve (557/5).

“Şeref, makam ve mevki aslında dünya sevgisinden ibarettir. Dünya şerefini seven, aşkı (ilâhî aşk), dile getirmesin”

Öncül: ‘İzzet ü erkân

Art gönderim: Bunlardur

Yunus Emre bu beyitte, toplumda değerli görülen makam, mevki ve itibar gibi unsurları, “izzet ü erkan” şeklinde verir. Kamusı “bunlardır” ifadesi doğrudan önceki unsurlar olan “izzet ü erkan” ifadelerine gönderme yapar. Kamusı (hepsi) ifadesi de bağlamsal güçlendiricidir.

Evvel gele şol yuyucu ardınca şol şu koyucu

İledüp kefen sarıcı bunlar hâlün bilmez ola (561/4).

Önce yıkayıcı gelir, sonra su döken gelir. Arkasından kefen saran gelir; ama bunların hiçbirisi senin hâlini (yaşadığın hakikati) anlamaz”

Öncüller: Yuyucu, su koyucu, kefen sarıcı

Art gönderim: Bunlar

Beyitte yer alan “yuyucu”, “su koyucu”, “kefen sarıcı” şeklindeki üç ifade, ölen kişinin ardından gelen defin görevlilerini ifade etmektedir. Her biri aynı varlık grubuna, yani cenaze hizmeti gören kişilere gönderme yapmaktadır. Beytin son mısrasında ise “bunlar” ifadesi önceki üç kişiye topluca bir gönderim yapmaktadır. Bu da üçüncü çokluk şahıs yapılmıştır.

‘Alimlere şordum nedür dermân günâhlu derdüme

Anlar dağı eyitdiler dermân aña yine Çalap (568/2).

“Alimlere günahlarla dolu derdime çare nedir diye sordum; onlar da ona yine çare Allah’tır dediler”

Öncül: Alimler

Art gönderim: Anlar

Beyitte ‘alimler unsurunu niteleyen ve ona art gönderim sağlayan unsur olan “anlar” 3. çokluk şahıs zamiridir. Beyitte soru-cevap şeklinde bir söylem örgüsü kurulmuştur. Bu söylemler bağdaşıklık açısından önemli olup metin içerisinde farklı öğeler arasında anlam ve mantık birliği kurmaktadır. Bu da metni hem dinamik kılar hem de bilginin aktarımını sağlar.

➤ Öncülün yerine aynı anlamı ifade eden bir niteleme ile oluşanlar:

‘Ömer ü ‘Osmân ‘Alî Muştâfâ yârenleri

Bu dördinüñ ulusu Ebu Bekr-i Şiddîkdur (621/5).

“Ömer, Osman, Ali, Mustafa’nın dostlarıdır. Bu dördünün büyüğü Ebu Bekir Sıddık’tır”

Öncül: ‘Ömer ü ‘Osmân ‘Alî Muştâfâ

Art gönderim: Bu dördü

Beyitte yer alan Ömer, Osman Ali ve Mustafa kişileri öncül olmakla birlikte bu kişilere art gönderimde bulunan unsur ise “bu dördü” ifadesidir. Bu kullanım, kişilerin isimlerini tekrar etmek yerine, topluca bir referans sağlayarak metnin akıcılığını ve okunabilirliğini artırmak amacıyla yapılmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Yunus Emre Divanı art gönderimler açısından taranmış; ancak tekrarın önüne geçmek ve çalışmayı yoğun örnek yığınınna dönüştürmemek için yalnızca dikkat çekici örneklerle yer verilmiştir. İnceleme sonucunda şahıs art gönderimlerinin Divan’ın önemli bir bağdaşıklık unsuru olduğu görülmüştür.

Birinci tekil şahısla kurulan art gönderimler, özellikle yoğun bir şekilde kullanılmıştır. *Ben, bana, benim* gibi yönelme ve ilgi ekleriyle gerçekleşen gönderimler, şairin ben-merkezli söylemini güçlendirmiştir. *Kendi dönüşlülük* zamiriyle yapılan art gönderimlerde ise Yunus Emre'nin okuyucu ve dinleyiciyle bağ kurma amacı öne çıkmaktadır. İkinci tekil şahıs art gönderimleri, muhatap ile doğrudan iletişim kurma işleviyle beyitlerde yer almakta ve nasihat üslubunu desteklemektedir. Üçüncü tekil şahıs gönderimlerinde ise özellikle öncülün tekrarı ve özel ad şeklinde *Mustafa-Mustafa* ve nitelemeyle gerçekleşen *'Azrail-O heybete* şeklinde kullanımlara rastlanmıştır.

Birinci çoğul şahıs art gönderimlerinde aynı öncülün tekrarı olan *bizüm-bizüm* şeklindeki mesaj içerikli kullanımlar dikkat çekmektedir. Bu tür tekrarlar, şairin kendisini muhatapla aynı duygu ve düşünce zemininde konumlandırmasını sağlamaktadır. İkinci çoğul şahıs kullanımları sınırlı olmakla birlikte uyarı, öğüt ve sesleniş amaçlı olarak görülmektedir. Üçüncü çoğul şahıs art gönderimlerinde ise *anlar, bunlar, bu dördü* şeklindeki kullanımlar dikkat çekmiş, metin bağlamında kısa ve işlevsel art gönderim sağlanmıştır. “Bunlar” örneğinde görüldüğü gibi bu art gönderim somut bir kişiye değil, metindeki belirli bir topluluğa veya kavrama gönderim yapmaktadır. Aynı zamanda üçüncü çokluk şahıs art gönderimlerinde soru-cevap biçimi hâkimdir; “*alimlere* nedir dedim, *onlar* da şudur” dedi gibi bir kullanımda onlar zamiri öncülün yerine geçerek art gönderim işlevi görmektedir. Bu tür kullanımlar hem anlamı açık ve takip edilebilir kılmak hem öğretici bir üslup yaratmak hem de metnin ritmik ve bağdaşıklığını korumak için tercih edilmiştir.

Sonuç olarak, Yunus Emre Divanı'nda şahıs art gönderimleri, zamirlerle, öncül tekrarlarıyla, nitelemelerle gerçekleştirilmiştir. Bu gönderimler hem tekil hem çoğul tüm şahıslara yayılmıştır. Örneklerde özellikle “nasihat verme, kılavuzluk” gibi amaçlar dikkat çekmektedir. Bu gönderimli kullanımlar anlamın açık ve tutarlı biçimde aktarılmasına imkân vermiş ve metnin bağdaşıklığını kuran en önemli unsurlardan birisi olmuştur.

Kaynakça

- Balyemez, S. (2010). Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde bağdaşıklık görünüşleri. *Turkish Studies*, 5(4), 133-173.
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut Hikâyeleri'nin metin dil bilimsel yapısı*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çeltik, A. (2008). *Türkçede boş artgönderimin söylem edim bilimsel işlevleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Günay, V. D. (2017). *Metin bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman Group Limited.
- Karataş, Y. (2008). *Metin incelemesinde söylem bilim yöntemi “Binbir Gece Masalları Üzerine Bir Uygulama”*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kerim D. (2014). *Türkoloji için dilbilim*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Onursal, İ. (2003). *Türkçe metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık, günümüz dilbilim çalışmaları*. (Yayına hazırlayanlar: Ayşe Kıran, Ece Korkut, Suna Ağıldere), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*. Yayımlanmamış Doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tokay, Y. (2018). *Anlambilimi açısından kitabı Gülistan bi't-Türkî*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Toprak, F. (2016). Kutadgu Bilig'de yönelme durumundaki dönüşlülük zamirlerinin işlevleri, *Turkish Studies*, 11(20), 583-604.
- URL: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 01.08.2025.
- Uzun, M. (2016). *Nazan Bekiroğlu'nun nar ağacı adlı romanında bağdaşıklık ve bağdaşıklık ekseninde bir söz varlığı çözümlemesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.